

GANA PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	6
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	8
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	13
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	15

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Gana gümrüklerinde mal sınıflandırması Harmonize Sisteme göre yapılmaktadır. İthal vergileri her yıl değişmekte ve değer, ağırlık ve hacme göre hesaplanmaktadır. Gana'ya ithal edilen mallar ithalat vergisi, katma değer vergisi, özel vergi, ve ithalat özel tüketim vergisine tabidir.

İthalat vergileri çeşitli mallar için aşağıdaki oranlar üzerinden tahsil edilmektedir.

% 1 ECOWAS vergisi: ECOWAS'a ye olmayan ülkelerden gelen tüm mallara.

%0.5 muayene vergisi: Tüm ithal mallarda

%0.5 EDIF vergisi: Tüm ithal mallarda.

%0 vergi : Temel Sosyal rnler.

%5 vergi: Hammadde

%10 vergi: Aramalı.

%20 vergi: Diğer tüm mallar. Bu oran satandart gümrük vergisidir.

%35 vergi: bazı özel rnler

İthalatta uygulanan katma değer vergisi %15'dir. Ayrıca, Ulusal sağlık sigortası programı kapsamında 1 Ağustos 2004 tarihinden itibaren %2.5 oranında ek sağlık sigortası vergisi uygulamasına başlanılmıştır. Ayrıca 2017 yılı osnunda yürülüğe giren yeni orana göre mal toptancıları ve perakendecileri için KDV oranı %3 olarak belirlenmiştir.

İthalat vergileri hakkında detaylı bilgi aşağıdaki web sitesinden sağlanabilmektedir.

<https://gra.gov.gh/customs/customs-tariffs-and-levies/>

Tüm mallar ithalat vergisine tabi olmakla birlikte yasa, hükümet, imtiyazlı kişi, organizasyon ve kuruluŐlar için istisnalar tanımıştir.

Nisan 2000'de Gana hükümeti advalorem vergi hesaplamasında değerleme yöntemini Brussels Definition of Value (BDV) sisteminden Custom Valuation Code (CVC)'a dönüŐtürmüŐtür. Yükleme ncesi denetim kaldırılmış olup, ithal partisinin Gana Limanlarına varıŐta denetime tabi tutulması uygulamasına geçilmiştir.

Gana'ya ithalatta denetim yetkisine haiz beş Şirket, Gateway Services Limited, Bureau Veritas, Ghana Link Limited, Inspection and Control Services ve Web Fontaine Limited'tir.

Gana'ya ithali yasak ürünler ise uyuŐturucu maddeler, zehirli atıklar, civalı tıbbi sabun, kontamine mallar, uyarı içermeyen sigaralar, toprak, taklit para ve yerel yasalarca yasaklanmış ürünlerdir.

Gana'dan altın ihracatı yasal olarak sadece Değerli Madenler Pazarlama Şirketi (PMMC) kanalıyla ihraç lisansına sahip Şirketler tarafından yapılabilmektedir.

Geçici Kabul

Gana yasalarına göre üç ay içerisinde aynen veya işlenmiş olarak ihraç edilmek kaydıyla ülkeye giren ürünler gümrük vergisiz olarak ülkeye sokulabilmektedir. Eğer ürünler geçici kabul ile getirilip ülkede satılmak istenirse gümrük bilgilendirilmeli ve satış öncesi vergiler tamamen ödenmelidir. Ticari gösteriler için gelen mal ve örnekler de üç ay içerisinde tekrar ihraç edilmelidir.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Gana Standardizasyon İdaresi – GSA, Gana’ya ithal edilen malların kalitesini garanti etmenin yanısıra, standart geliştiren ve standartları yürürlüğe koyan bir kuruluştur. GSA halihazırda 160 standardı yürürlüğe koymuş ve 300’ün üzerindeki yabancı standardı da sertifikaya bağlamıştır. İmalatçı ve ithalatçının GSA’ya kayıt olması gerekmektedir. GSB ISO 9000 standardını Gana için henüz kabul etmemiştir. Ancak firmaları bu konuda desteklemektedir.

Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) ise, gıda, ilaç, kozmetik ve kamu sağlığını ilgilendiren diğer ürünleri onaylamaktadır. Bu görev GSA ile FDA arasında zaman zaman yetki çatışması doğurmaktadır.

Tüm ürünlerin GSA tarafından sertifikalandırılması zorunludur. Sertifikalandırmada Gana dışında yetki verilen bir kuruluş bulunmamaktadır. GSA tarafından hazırlanan standartlar resmi gazetede yayınlanmaktadır. GSA aynı zamanda ticaretteki teknik engellere ilişkin başvuru merciidir.

1992 yılında uygulamaya konan etiketleme kurallarına göre ithal edilen veya Gana’da üretilen malların üzerinde aşağıdaki bilgiler İngilizce olarak yer almalıdır.

Ürünün adı

Gıda ürünleri içerik maddeleri listesi

Aktif bileşenlerin ve ilaçlardaki seviyelerinin listesi

Üretim tarihi ve Son kullanma tarihi / Önce en iyisi / Gıda açısından tarihe göre kullanım

Üretim tarihi ve ilaçlarla ilgili son kullanma tarihi

Depolama koşulları

Kullanım talimatları veya talimatlar

Net içerik

Üreticinin adı ve adresi

Menşei ülke

Üretim tarihi (varsa)

Parti / Parti numarası

Elektro-teknik veya kimyasal; gıda ve ilaç dışındaki malların özellikleri

Ticari marka veya marka adı gıda adı olarak sunulamaz

-İşaretler veya etiketler yazdırılmalı, izlenmeli, kabartmalı veya damgalanmalıdır

-İşaretler veya etiketler damgalandığında, silinemez mürekkepte ve okunaklı olmalıdır.

Standartlar ile ilgili detaylı bilgiler Gana Standart İdaresi ve Gıda ve İlaç İdaresinin web sitesinde yer almaktadır;

<https://www.gsa.gov.gh/>

<https://fdaghana.gov.gh/>

Teknik Engeller

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinde katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur: (<https://teknikengel.gov.tr/>).

Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Gana'da fikri mülkiyet haklarının korunması yönünde yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Gana Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütünün (WIPO) üyesidir. WTO TRIPS anlaşmasını uygulamak için adımlar atılmakta olup, Gana Parlamentosu kopyalama yasası hariç tüm TRIPS düzenlemelerini kabul etmiştir.

Ticari marka tescil başvurusu öncesinde ticari marka araştırması yapılabilir. Arama, hiçbir özdeş ticari markanın kaydedilmediğinden veya tescil edilmeyi beklemediğinden emin olmak için önemlidir.

Ticari Marka uygulaması için başvuru mercii Registrar Generals Department'dır. Ticari Marka Form No.2 kullanılır. Başvuru Sahibinin, ticari markanın dört (4) temsilini 200,00 ABD doları veya Cedi eşdeğeri olarak belirlenmiş bir ücretle eklemesi gerekmektedir. Asıl iş yeri Gana dışında bulunan adayların tüzel kişilik aracılığıyla başvurmaları gerekmektedir. Başvuru süreci hakkında ayrıntılı bilgilere şu web adresinden ulaşılabilir;
<https://rgd.gov.gh/Industrial%20Property.html>

Dağıtım Kanalları

Ülkenin nüfus ve iş potansiyeli olarak en büyük şehir başkent Akra'dır. Akra'ya çok yakın olan Tema şehri ise sanayileşmiş bir şehirdir ve üretim merkezidir. Ülkenin en büyük limanı bu şehirde yer almaktadır. Ancak ticaret konusunda Akra ön plana çıkmaktadır. Ülkenin 2. büyük şehri ve Ashanti bölgesini başkenti olan Kumasi ise yine büyük bir Ticaret potansiyeline sahiptir. Altın ticaretinin merkezi Kumasi şehridir ve nüfus olarak devlet başkanı kadar etkili olan Ashanti Kralı bu şehirde ikamet etmektedir.

Tüketici Tercihleri

Ülkemizden ihracat yapılabilecek potansiyel sektörler başta yapı malzemeleri (çimento, demir, prefabrik hazır bina, seramik, ahşap ve çelik kapı, iç ve dış cephe boya vb) ve enerji ekipmanları (Jeneratör, trafo, kablo, aydınlatma ekipmanları vb) olmak üzere mobilya, gıda, hızlı tüketim Ürünleri (çamaşır bulaşık deterjanı, kişisel bakım ürünleri vb.), tekstil (ev tekstili ve hazır giyim), otomotiv ve yedek parçaları, üretim makinaları (gıda işleme, metal işleme, madencilik makineleri), kimya, tarım makinaları, medikal malzemeler (ilaçlar, tıbbi ekipmanlar vb) olarak değerlendirilmektedir. Gana'da Türkiye'nin ve Türk ürünlerinin imajı oldukça pozitiftir ve ürünlerimize yoğun ilgi gösterilmektedir.

Ancak ülkede yaygın ağı olan büyük dağıtım ve toptancıların sayısı yeterli seviyede değildir. Ticaret genellikle yerel küçük firmaların kontrolünde olup ürün arzında standart ve sürdürülebilirlik sınırlı olabilmektedir. Tüketicilerde marka ve kalite algısı öne çıkmadığından

önceliklerinin fiyat olduğu söylenebilir. Bavul ticaretinin de çok yaygın olduğu gözlemlenmektedir.

Kamu İhaleleri

Kamu ihaleleri Public Procurement Authority üzerinden yayınlanmakta olup kurumun web sitesi şu şekildedir <https://ppa.gov.gh/>

Ancak ülkede çok yaygın olan bir dolandırıcılık faaliyeti ile bu kurumun ve başka kurumların adını kullanarak firmalarımıza ihale kazanıldığını belirten mailler ile ulaşılmaktadır. Mail üzerinden bu kurumun hiçbir özel şirketle irtibata geçmesi ve ihale bildirimini yapması mümkün bulunmamaktadır. Firmalarımızın bu konuda dikkatli olması ve itibar etmemesi gerekmektedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Gana'da yurt içi ekonomi hala büyük ölçüde tarıma dayalı olup, tarım sektörü GSYİH'nın %40'ını istihdamın da %55'ini karşılamaktadır. Gana tarımında küçük aile işletmeleri hakimdir. Sektördeki büyüme diğer sektörlerin gerisinde kalmakta ve sektör, büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı olması nedeni ile çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Ekili arazilerin yalnızca %1'i sulanabilmektedir.

Son yıllarda, tarım sektöründeki büyüme kakao ve ormancılık alt sektörlerindeki genişlemeye bağlı olarak gelişme göstermiş ve söz konusu büyüme yıllık ortalama %5'in üzerinde olmuştur. Ülkede kakao üretimindeki gelişmelerin tarım sektörü üzerine büyük etkisi bulunmaktadır. Son yıllarda tarım sektöründeki büyümeler de esas itibarıyla kakao sektöründeki büyümeden kaynaklanmıştır. Tarım sektöründeki olumlu gelişmeler hava koşullarının iyi gitmesinin yanı sıra, kamu politikalarının uzun vadeli olumlu etkilerinden de kaynaklanmaktadır. Ekonomik reformlar çerçevesinde hükümet gıda fiyat kontrollerini kaldırmış, üreticilere ödenen kakao ve diğer ürünlerin fiyatlarını ve tarıma yönelik çeşitli hizmetleri ve destekleri artırmıştır. Dünya Bankası'nın Afrika Gelişme Göstergelerine göre, Gana'da devamlı ekilen alanlar düzenli olarak artış göstermiş olup, içinde bulunduğumuz yıllarda 4 milyon hektara ulaşmıştır. Bununla birlikte Gana'da gıda ürünleri üretiminde yeterli gelişme sağlanamamıştır. Son on yılda sadece başlıca kakao ve pirinç üretiminde olumlu artışlar görülmekle birlikte diğer ürünlerin üretimindeki artışlar sınırlı kalmıştır. Bu durum, yatırım azlığı, zayıf teknoloji ve son yıllarda ekilen alanların kalitesinin iyi olmaması gibi nedenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Ülkede üretilen en önemli tarımsal ürün kakaodur. Gana dünya kakao üretiminde üst sıralarda yer almaktadır. Kakao ihracatı altınla birlikte Gana'nın ihracat gelirlerinin en önemli kaynağını oluşturmakta ve geçmişte uzun yıllar kakaonun ihracat getirisi altın ihracatını da geçmiştir. Hava koşullarının iyi geçmesi ve dünya fiyatlarının da oldukça yüksek düzeylerde seyretmesinin sonucunda Gana'da tarımsal üretim önemli miktarlarda artış göstermiştir. Bu nedenle Gana tarım ve gıda ürünlerinde az bir farkla net ihracatçı konuma gelmiştir. Son yıllarda yüksek kakao fiyatları yanında kakao tarımında hastalık ve pestisit kontrol programlarının uygulanması, kakao üretim bölgelerinde yolların yenilenmesi ve kakao üreticilerine ilave destekler sağlanması kakao sektörünün canlanmasına neden olmuştur. Gana'da üretilen kakaolar dünyanın en kaliteli kakaoları olmakla birlikte, zaman zaman ortaya çıkan hastalıklar ve dağıtım altyapısındaki aksaklıklar nedeni ile ürün zaman zaman zarar görmektedir.

Orman ürünleri ve su ürünleri sektörü Gana'da önem taşıyan diğer sektörlerdir. Ülkenin üçte birinden fazlası ormanlarla kaplıdır. Ancak, bu ormanların tamamı ticari ormancılığa uygun değildir. Ülkenin batısındaki ormanlardan elde edilen ürünler ticaret için kullanılmaktadır. Ormancılık başlıca ihracat sektörleri içinde üçüncü sırada yer almaktadır. Ülkede faaliyet gösteren Kereste İhracatı Geliştirme Kurulu orman ürünlerinin pazarlanması ve fiyatlandırılmasından, Orman Ürünleri Denetleme Bürosu ise kalite standartlarının geliştirilmesi ve izlenmesinden sorumludur.

Gana'da iki türlü balıkçılık yapılmaktadır. Birincisi deniz avcılığı, diğeri ise balık yetiştiriciliğidir. Deniz avcılığı kültür balıkçılığına göre daha büyük önem taşımaktadır. Gana 539 km kıyı şeridine sahip olup, kıta sahanlığı ise 200 mildir.

Sanayi

İmalat Sanayi

Afrika ülkesi olarak Gana'nın sanayisi göreceli bir çeşitliliğe sahiptir. Ülke, alüminyum eritme işletmeleri, kereste işleme, gıda işleme, çimento, petrol işleme, tekstil, elektronik, ilaç, madencilik v.b. çok çeşitli sanayi kollarına sahiptir. Sanayi alanındaki bu çeşitlilik bağımsızlık sonrasında kendine yeterli bir ülke yaratma çabasından kaynaklanmıştır.

1983 yılında yürürlüğe giren ekonomik iyileştirme programı ile imalat sanayinde çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Sübvansiyonların azaltılması ve sektörleri rekabete açık hale getirecek düzenlemelerin yapılması firmaların bazılarını kapanmaya, bazılarını da ayakta kalabilmek için performanslarını artırmaya itmiştir. Ülkede en iyi gelişme gösteren sektörler tekstil, hazır giyim, metal, plastik ve demir dışı metal ürünler sektörüdür.

Zaman zaman ülkede yaşanan enerji sıkıntısı fabrikaları kapasitelerinin altında çalışmaya itmekte ve bu durumda sanayi üretimi de düşüş göstermektedir. Bu durumdan özellikle üretimleri büyük ölçüde enerji üretimine dayanan çelik ve alüminyum üreticileri büyük zarar görmektedir.

Ülkede gıda ve içecek, çimento ve odun kimyasalları gibi sektörler son yıllarda beklenen gelişmeleri gösterememişler ve bu sektörlerdeki gelişmeler diğeri sektörlerin gerisinde kalmıştır.

Hükümet sanayi sektörüne son yıllarda büyük önem vermeye başlamış ve sektöre çeşitli teşvikler getirmiş olmasına rağmen, harcanabilir gelir açısından pazarın sınırlı büyüklükte olması, hammadde ve üretim maliyetlerinin yüksekliği, eski makina ve ekipman kullanımı ve iş gücü maliyetlerinin de nispeten yüksek olması gibi nedenlerle sanayideki gelişme sınırlı kalmaktadır.

Gana'da imalat sanayinde petro kimya sanayinin payı %19, gıda sanayinin payı %16, deri, tekstil ve konfeksiyon sanayinin payı ise %15 düzeyindedir. Bu sanayileri sırasıyla %9'luk payı ile demir dışı metal sanayi ve %8,5lik payı ile de tütün ve tütün mamülleri sanayi takip etmektedir.

İnşaat

İnşaat, sanayi sektörünün ikinci en büyük alt sektörüdür. Sanayi üretimindeki payı %30, GSYİH'daki payı %8'dir. Özel şirketlerin konut ve ticari bina yatırımları artarak devam etmektedir. Yol ve altyapı çalışmaları inşaat sektörü içinde önemli bir yere sahiptir. İnşaat

sektöründeki büyüme finansman teminine ve hükümetin taahhütleri verme hızına bağlı olarak gelişmektedir. Son yıllarda kamu ve özel sektör için konut ve altyapı sektöründe yatırım imkanları göze çarpmaktadır.

Ancak kamunun teminat verme hususunda büyük sıkıntı yaşaması projelerin hayata geçişinin önündeki en büyük engel olarak göze çarpmaktadır. GSYİH borç oranı %60 lara dayanmış olması nedeniyle devletin yatırımlara teminat verememektedir. Genellikle yap işet devret türü yatırımlara yönelmektedirler ancak bu alanda da yatırımcılardan istedikleri seviyede ilgi göremedikleri söylenebilir.

Hizmetler

Mali Hizmetler

Gana'da 1989 yılından itibaren yapılan reformlar neticesinde hizmetler sektöründe önemli gelişmeler sağlanmıştır. 1989 Bankacılık Yasası bankaların minimum sermaye limitini, sermaye yeterlilik oranlarını ve bankacılık düzenleme ve gözetim koşullarını belirlemiştir. Gana'da Merkez Bankası (The Bank of Ghana) bankacılık ve bankacılık dışı mali sektörü, Hisse Senedi ve Döviz Komisyonu (SEC) ise hisse senedi piyasasını düzelemektedir.

Ülkede 23 banka mevcut olup bunların büyük bir kısmı ticari banka statüsündedir. Ticari bankaların ülke genelinde 500'e yakın şubeleri bulunmakta olup en yaygın şube ağına sahip banka Gana Ticaret Bankası'dır. Diğer taraftan, ülkede beş adet yabancı banka faaliyet göstermektedir.. Bu bankalar, Societe Generale, Barclays Bank, International Commercial Bank (of Taiwan), Stanbic Bank ve Standard Chartered Bank Ghana'dır. Barclays Bank, Gana Commercial Bank ve Standard Chartered Bank bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin %55'ine sahip bulunmaktadır.

Uluslararası bankalar için ödenmiş sermaye miktarı Şubat 2003 tarihinden itibaren 7.6 milyon ABD doları olarak belirlenmiştir. Bankaların küçük ve orta ölçekli işletmelere kredi açmada istekli davranmadığı yolunda görüşler bulunmaktadır. Bankaların kredi faiz oranları ile tasarruf mevduatına uyguladıkları faizler arasında büyük farklar vardır. Kredi faiz oranlarının yüksekliği, ödenmeyen borçların çokluğundan ve munzam karşılık oranlarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Hükümetin orta vadeli amacı mali sektörü etkin hale getirmek ve uluslararası mali sisteme entegre etmektir. Ülkede bankacılık dışı mali sektör gelişmekle birlikte göreceli olarak küçüktür. Menkul kıymetler ve sermaye piyasasında üç iskonto kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar, CDH Discount, the Securities Discount Company ve Fidelity Discount House'dır. Ülkede 19 sigorta kuruluşu bulunmakta olup, sektöre kamu kuruluşları hakimdir. Gana Borsası (GSE) 1989 yılında kurulmuş olup, 1990 yılından itibaren şirket hisseleri, tahvil ve kamu menkul kıymetleri ticaretine başlamıştır. Kamunun borsaya ilgisi özel sektöre göre göreceli olarak düşüktür.

Diğer hizmetler

Turizm Gana'da altın ve kakaodan sonra döviz kazandırıcı üçüncü en büyük faaliyettir. Hükümet yapmış olduğu onbeş yıllık master planları neticesinde, Gana'yı turistlerin uluslararası ziyaret yerlerinden biri haline getirmeyi hedeflemektedir. Gana'da tarihi mirasa yönelik turlara ağırlık verilmiş ve özellikle Afrika kökenli Amerikalıların oluşturduğu kitle hedef kitle olarak belirlenmiştir. Eski köle kaleleri ve vahşi yaşam parklarına yatırımlar yapılmıştır.

Ülkeyi ziyaret eden turist sayısı son yıllarda 600.000'in üzerine çıkmış olup, turizm gelirleri 1,5 milyar dolar civarındadır. Turistler ağırlıklı olarak İngiltere, ABD, Almanya ve Fransa'dan gelmektedir. Ülkeye gelen yabancıların yaklaşık üçte birini yurt dışındaki Gana orijinliler oluşturmaktadır.

Madencilik

Altın ülkenin en önemli ihracat geliri kaynağı ve madencilik sektörünün en önemli cevheridir. Altın ve diğer minerallerin ihracatı toplam ihracatın yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Bunun içinde altının payı yaklaşık %90'dır. Ülkenin altın rezervleri Ashanti bölgesi ile Batı ve Orta bölgelerde bulunmaktadır. Ülkenin en büyük altın üreticisi Anglo Gold Ashanti'dir. Diğer başlıca üreticiler ise Golden Star Resources, Newmonth Ghana Gold, Goldfields Ghana, Chirano Gold Mines'dir.

Enerji

Gana'da 1997 yılında petrol yatakları keşfedilmeye başlanmış olup, petrol yatakları ülkenin özellikle kıyı kesimlerinde yer almaktadır. Gana'da şu an için toplam 1,8 milyar varillik petrol varlığı tespit edilmiş olup, günlük petrol üretiminin 110 bin varil civarında olduğu bildirilmektedir. Önümüzdeki 5 yıl içerisinde de günlük petrol üretiminin 250 bin varilin üzerine çıkması beklenmektedir. Ülkede petrol arama faaliyetleri devam etmekte olup ülkede keşfedilmemiş petrol yataklarının bulunduğu tahmin edilmektedir. Ülkede petrol sektöründe yetişmiş kalifiye eleman sıkıntısı çekilmekte bu yüzden yurt dışından önemli sayıda yetişmiş eleman Gana'ya gelmiş bulunmaktadır.

İlk defa ticari değeri olan büyük miktarda petrol 2008 yılında bulunmuştur ve 2011 yılında üretime geçilmiştir. Jubilee bölgesinde denizin 63km açıklarında 108 km² lik bir alanda yerin 900 metre ile 1700 metre altında 628milyon varillik bir petrol rezervi bulunmaktadır. Bu rezerv hali hazırda Tullow oil şirketi ve Gana Ulusal petrol komitesi tarafından işletilmektedir. Gana'da petrol sektöründe Local Content kanunu bulunmaktadır ve buna göre bu sektörde faaliyet gösteren şirketin Gana'lı olmasına öncelik verilmektedir veya en az %51lik hissesinin Gana'lı bir şirkete ait olması şartı koşulmaktadır. Doğal gaz konusunda da off shore rezervler söz konusudur. Ancak ülkede doğal gazda öncelikle boru hattı ve depolama yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Halihazırda ülkede yalnızca 3 rafineri bulunmakta olup bunlardan en büyüğü olan Tema Rafinerisi ihtiyaca yeterince karşılayamamaktadır. Bu rafinerinin genişletilmesi için yatırım beklenmektedir.

Elektrik enerjisi üretiminde ülkenin enerji ihtiyacının %57.8'li termal, %41.6'sı hidroelektrik ve %0.6'sı ise güneş santrallerinden karşılanmaktadır. Gana'nın toplam kurulu kapasitesi 4381MW olarak belirtilmektedir. Hükümetin 2017 yılında artacak kapasiteyi karşılamak üzere 1227 MW lık ilave yatırım bütçesi oluşturmuştur. Ancak bu ilave kapasitenin atıl olabileceği değerlendirilmektedir. Hükümetin yenilenebilir enerji konusunda 2020 yılına kadar ülkenin %10luk enerji ihtiyacının buradan karşılanması hedefi vardır. Güneş enerjisi ülkede en yaygın kullanılan yenilenebilir enerji çeşididir. Gana Enerji Bakanlığı verilerine göre ülkede metrekaşe başına günlük 4-6 kwh'lık ışınım potansiyeli bulunmaktadır.

Volta Gölü ve gölün barajı Akosombo'daki hidroelektrik santral ülkenin en büyük santralidir. Ülkede hidroelektrik santrallerden enerji üretimi yağışlardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Zaman zaman Volta Gölü'ndeki su seviyesinde ani düşüşler görülmekte, bu nedenle ülkede enerji yetersizlikleri yaşanabilmektedir. Bu dönemlerde sanayi üretiminde düşmeler görülebilmekte ve ülkenin elektrik ihracatı da azalabilmektedir. Kısa bir süre önce su seviyesinin düşmesi sonucunda Akosombo barajında faal altı tribünden dördü kapatılmış ve enerji üretimi normal enerji üretiminin %30'una kadar gerilemiştir. Bu enerji azalmalarından özellikle madencilik ve alüminyum sanayileri büyük zarar görmüştür.

Ülkede bazı dönemlerde yaşanan enerji krizleri ve ülkenin gelişen madencilik sektörü hükümeti ve özel sektör kuruluşlarını enerji konusunda önlemler almaya yöneltmiş ve alternatif enerji kaynakları arayışına gidilmiştir. Elektrik krizi, Gana Ulusal Petrol Şirketi-GNPC'yi Tano havzasında bulunan gazı kullanabilecek enerji tesisleri kurmaya teşvik etmiştir. Ancak, bu yöndeki planlar henüz tamamlanmamıştır.

İthal edilen ham petrol ülkenin tek petrol rafinerisi Tema Petrol Rafinerisi- TOR'da işlenmektedir. Ancak bu rafineri çok düşük seviyede üretim yapabilmekte olup işlenmiş petrol ithal edilmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Gana limanlarına gelen ürünlerin diğer ülkelere geçişi sırasında bu ülkede gereksiz, zaman alıcı ve masraflı uygulamalara maruz kalındığı gözlemlenmektedir. Bu durum firmaları zor durumda bırakmakta ve Gana üzerinden diğer ülke pazarlarına girişte engelleyici rol oynamaktadır.

Para Kullanımı

Ülkenin yerel Para birimi Cedi kullanılmaktadır. Serbest kur rejimi bulunmaktadır. En yaygın döviz ABD Dolarıdır. Ancak ticaret yerel para üzerinden gerçekleştirilmektedir. Kredi kartı kullanılabilir. Çek kullanımı da yaygındır.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Umuma Mahsus Pasaport hamili Türk vatandaşları ile Hususi ve Hizmet Pasaportu hamili Türk vatandaşları vizeye tabidir. Öte yandan, 24 Mart 2011 tarihinde imzalanan muafiyet Anlaşması uyarınca, **Diplomatik Pasaport** hamili Türk vatandaşları, 90 güne kadar ikamet süreli seyahatlerinde vizeden muaftır. Kapıda vize uygulaması sadece istisnai durumlarda uygulanabilmektedir, Gana tarafından davet eden kişinin önceden ilgili mercilere başvurması ve gerekli belgelerin temin edilmesi gerekmektedir. Kapıda vize uygulamasında sorunlar yaşanabilmektedir.

İş vizeleri: Yukarıdakilere ek olarak, başvuru sahibinin misyonun bulunduğu ülkedeki kuruluşundan, diğer nedenlerin yanı sıra ziyaretin nedenlerini belirten ve başvuru sahibinin Gana'daki İş Ortaklarından destek / davet mektubu yazan bir mektup.

Çalışma vizeleri: Yukarıdakilere ek olarak, Gana'da ziyaretin amacını ve finansal araçlarını belirten, görevin bulunduğu ülkedeki kurumdan bir mektup. Gana'daki kurumdan bir kabul mektubu da gereklidir.

İstihdam vizeleri: İstihdam vizesinde başvuru sahiplerinden İş Sözleşmesi ile talep edilen formların doldurulması istenmektedir.

Referanslar: Başvuru sahibi aşağıdakilerden herhangi birini referans olarak kullanabilir;

İş Ortaklarının Adresleri

Otel / Konaklama Yeri Adresi

Gana Eğitim Kurumu

Detaylı bilgiler için Gana Göç İdaresi: <http://www.gis.gov.gh>

Resmî Tatiller ve Mesai Saatleri

Resmi kurumların Mesai saatleri 09.00-17.00'dır. Resmi tatiller her sene güncel olarak İşçileri Bakanlığı'nın şu web adresinde yayınlanmaktadır; <https://www.mint.gov.gh/statutory-public-holidays/>

Milli gün 6 Mart'tır. Bunun haricinde diğer resmi tatiller her sene değişkenlik gösterebilmektedir.

Yerel Saat

Yerel saat GMT+0 olarak yıl boyu aynıdır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Şirket Türleri;

Limited Şirketi, (Company Limited By Shares)

Limited Şirket, kar amacı güden veya gütmeyen iki ve elli kişi arasındaki hissedarı olan bir şirkettir. Şirketin sahibi hissedarlar ile şirketin memuru olan yöneticiler, sekreter ve denetçiler bulunmaktadır.

Sınırsız Sorumluluk Şirketi (Unlimited Liability Company)

Sınırsız Sorumluluk Şirketi, sahiplerinin yükümlülüklerinin sınırsız olması dışında, limited şirket ile aynı kompozisyona sahiptir. Genellikle Hukuk firmaları, Denetim ve Mimarlık firmaları gibi meslek kuruluşları tarafından tescil edilir.

Vakıf, Dernek STK Şirketleri (Companies Limited By Guarantee)

Üyelerinin yükümlülüğü, tasfiye halinde sırasıyla şirketin varlıklarına katkıda bulunmayı taahhüt ettikleri veya garanti ettikleri miktarlarla sınırlı olan bir şirkettir. Şirketin, örneğin sosyal işletmeler, hükümet kuruluşları (STK'lar), kiliseler ve yardım kuruluşları başlıca örnekleridir.

Şirket Kurma Prosedürü

Dünya Bankası raporlarına göre Gana'da iş kurulması için 85 günlük bir süreye ihtiyaç duyulmaktadır. Yabancıların yerli yatırımcılara göre farklı uygulamaya tabi oldukları sektörler emlak, bankacılık, menkul kıymetler ve su ürünleri sektörleridir. Gana'da yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılar kanunen 865 sayılı Gana Yatırımları Teşvik Merkezi Kanunu hükümlerine göre Gana Yatırımları Teşvik Merkezine kayıt olmalıdırlar. Minimum miktarda sermaye transfer edildiği zaman kayıt işlemi sonuçlanacaktır.

İrtibat Bürosu (External Company)

Gana'nın yetki alanı dışında kayıtlı olan ve genellikle Gana'da bir şube veya iş yeri sahibi olmak isteyen şirket adına genellikle bir Yerel Yönetici tarafından kaydedilen mevcut bir şirketin şubesidir. Yerel Yöneticinin her zaman Gana'da ikamet etmesi ve Dış Şirketin tüm destekleyici belgelerinin İngilizce dilinde olması ve Kuruluş Ülkesinde veya Gana Misyonunda noter tarafından noterle onaylanması gerekir.

Yabancı Şirketler için asgari Sermaye Miktarları:

Adi ortaklık

Hizmet Sektörü

(i) Yabancı Başvuru Sahiplerinin, geçerli Banka oranında en az iki bin ABD Doları (200.000 ABD Doları) (Belirtilen Sermaye) yani cedi eşdeğeri olması gerekir

(ii) Ganalı başvuru sahibi kuruluş anında şirketin% 10'una eşitlik payına sahip olmalıdır

(iii) Başvuru Sahipleri, Şirket'in kurulduğu tarihte belirtilen sermayeye% 0.5 damga vergisi öderler

Ticaret Sektörü

Genel Ticaret, İthalatçılar, Genel Mallar ve Perakende Ticaret gibi

(i) Yabancı Başvuru Sahiplerinin en az bir milyon 1.000.000 ABD Doları (1.000.000 ABD Doları) özkaynağa sahip olması gerekir; yani geçerli banka oranında cedi eşdeğeri

(ii) Ganalı başvuru sahibi kuruluş anında şirketin en az % 10'luk payına sahip olmalıdır

(iii) Başvuru Sahipleri, Şirket'in kurulduğu tarihte belirtilen sermayeye% 0.5 damga vergisi öderler

Tamamen Yabancı Şirket

Hizmet Sektörü (İnşaat ve müteahhitlik İşleri gibi)

(i) Özkaynaklar en az beş yüz bin ABD Doları (500.000 ABD Doları), Gana Cedisine eşdeğeri

(ii) Başvuru Sahipleri, Şirket'in kurulduğu tarihte belirtilen sermayeye% 0.5 damga vergisi öderler

Ticaret Sektörü

Genel Ticaret, İthalatçılar, Genel Mallar ve Perakende Ticaret

(i) Geçerli Banka oranı üzerinden yabancılar için minimum Bir milyon ABD Doları (1.000.000 ABD Doları) Gana Cedisine eşdeğeri

(ii) Başvuru Sahipleri, Şirket'in kurulduğu tarihte belirtilen sermayeye% 0.5 damga vergisi öderler

Yabancı katılımı olan tüm işletmeler, Yatırım Sertifikası ve diğer izinler için Gana Yatırım Geliştirme Merkezine (GIPC) kayıt yaptırmak zorundadır.

Minimum sermaye transferini yapan yatırımcı şirketler aşağıdaki adımları takip etmelidirler.

Adım 1) Genel Sicil Memurluğu Departmanı Kayıt Olmak: Genel Sicil Memurluğu Departmanına bir şirketin kayıt olması gerekmektedir. Eğer tüm belgeler hazır ise ilgili Departman beş (5) çalışma iş günü içinde tüm formaliteleri tamamlamaktadır.

Adım 2) Minimum Sermaye Transferi: Yabancı yatırımcılar, ya peşin olarak ya da aşağıda belirtilen şekillerde, 478 Gana Yatırımları Teşvik Merkezi Kanunu hükümlerine göre minimum sermaye transferi zorunluluğuna uymalıdır.

- Banka Hesabı: Yabancı yatırımcının seçeceği bir bankada iki şirket hesabı (yabancı ve yerel para cinsinden) açılmalıdır.

- Banka Transferi Yoluyla: Yerel paraya (Cedi) çevrilebilen minimum sermaye miktarının bankaya transfer edilmesi. Bu transfer yatırımcının Gana'da çalıştığı banka tarafından Bank Of Gana'ya teyit edilmelidir. Daha sonra Bank of Ghana bu transferi Gana Yatırımları Teşvik Merkezine şirketin kuruluşu amacıyla bildirir.

- Peşin: Yatırım amaçlı bireysel olarak Gana'ya nakit para getirilmesi girişte T5 Formuyla deklere edilmesi ve devamında en kısa sürede bir bankada hesap açılarak yatırılması gerekmektedir. Bu transferde yukarıda belirtildiği gibi Bank Of Ghana ve Yatırımcının Bankası tarafından onaylanmalıdır.

- Tesis Makine ve Ekipman İthalatı: Girişimciler yatırımlarıyla ilgili tesis makine ve ekipmanları ithal ederek projelerini gerçekleştirmekte serbesttirler. Sıfır oran ve imtiyazlı maddeleri otomatik ve direkt olarak CEPS aracılığıyla uygulanacaktır. Gerekli tesis, makine ve ekipman 478 sayılı GİPC Kanununun 24'üncü bölümü hükümleri uyarınca Gana Yatırımları Teşvik Merkezi ile birlikte gümrükten çekilecektir.

- Sermaye Çeşitliliği: İthal edilen makine, ekipman ve eşya şeklindeki sermaye çeşitliliği durumunda, bu ithalatı kapsayan tüm dökümanlar kayıtlı şirket adına olmalı ve kayıt amaçlı Gana Yatırımları Teşvik Merkezine teslim edilmesi gereken aşağıdaki belgelerle belgelendirilmelidir.

a) Taşıma Faturası/Havayolu Faturası Orjinali (Bill of Landing/Airway Bills)

b) Varış Yeri (Gana) İnceleme Sertifikası (Destination Inspection Certificate)

c) Giriş Gümrük Faturası Orjinali (Customs Bill Of Entry)

d) Son Fatura (Certified/Final Invoice)

e) Sermaye Tranfer Belgesi (Evidence of Capitalisation- Form 6 from the Registrar General Department)

- İlgili Ajanslara Kayıt: Faaliyet gösterilşecek sektörlere uygun ilgili ajanslara kayıt

Adım 3) Gana Yatırımları Teşvik Merkezine Kayıt: Yatırımcı Gana Yatırımları Teşvik Merkezine ilgili ücretleri ödedikten sonra kayıt olur. Kayıt işlemlerinin tamamlanması beş iş gününü almaktadır.

Adım 4) Tamamen Yerli Sermayeli Şirketler: Tamamen yerli sermayeli şirketlerin Gana Yatırımları Teşvik Merkezine kayıt olmasına gerek yoktur. Çünkü, bu şirketlere minimum yabancı sermaye gereklilik şartı uygulanmamaktadır.

Adım 5) Göçmen Kontenjanı: Kendi yatırımları için yabancı personel çalıştırma açısından göçmen işçi çalıştırma imkanlarını araştıran yabancı yatırımcılar ile yerli şirketler 478 sayılı Kanunun 30'uncu bölümünde belirtilen kanun ile ilgili minimum sermaye gerekliliğini karşılamalıdır. Göçmen kotası Gana Yatırımları Teşvik Merkezine yazılan bir dilekçe ile talep edilir.

Adım 6) Gana Gelir İdaresine Kayıt: Tüm şirketler Gana Gelir İdaresinin Vergi Gelirleri Bölümüne (Domestic Tax Revenue Division) direkt olarak vergi, vergi indirimi ve vergi istisnası gibi yasal vergi konularıyla ilgili olarak kayıt olmalıdır.

Adım 7) Çevre Etki Değerlendirme Sertifikası: Şirketler, Çevre Koruma Kurumuna kayıt olmalı ve bu kurumdan çevre izin belgesi almalıdırlar.

Gana'da yabancı yatırımcıları şirket kurarken ilgili kurum ve kuruluşlarda belge düzenleme, izin alma ve alınan izinin süresinin uzatılması konusunda ücretler her yıl değişmektedir. Bu nedenle, konu hakkındaki güncel bilgilerin ve şirket kurmaya ilişkin maliyetlerin Gana Yatırımları Teşvik Merkezinin www.gipcghana.com web sayfasından en son haliyle elde edilmesi mümkündür.

Maden ve madencilik alanındaki yabancı sermayeyi ise 1994 tarih ve 475 sayılı Maden ve Madencilik Yasası düzenlemektedir. Petrol Yasası (PNDCL 84) ise petrol çıkarılması üretilmesi ve ticaretini düzenlemektedir.

Gana'da serbest kur rejimi uygulanmaktadır. Nasıl kazanıldığı belgelenebilen fonların transferlerinde ve dövize dönüştürülmesinde herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Gana para birimi Cedi Dolar ve Euro'yla kolayca değiştirilebilmektedir. Yatırımlara ilişkin yasa, yatırımlardan kaynaklanan kar payı ve net karın, borç ödemelerinin, teknoloji transferinden kaynaklanan ücretlerin, işletmenin satışından doğan gelirlerin ve yatırımdan sağlanan faizlerin döviz ile transferine müsaade etmektedir.

Yabancı yatırımlar yasası, diğer yollar ile çözülemeyen anlaşmazlıklar konusunda Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Yasası Komisyonu kurallarına dayalı tahkim veya ülkeler arasındaki karşılıklı anlaşmalara atıfta bulunmaktadır. Yabancı yargı kararlarının Gana'da tanınması karşılıklılık esasına dayalıdır. Gana anlaşmazlıkların çözümü konusunda Newyork Konvansiyonunu imzalamıştır.

Gana'da fikri mülkiyet haklarının korunması yönünde yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Gana Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütünün (WIPO) üyesidir. WTO TRIPS anlaşmasını uygulamak için adımlar atılmakta olup, Gana parlamentosu kopyalama yasası hariç tüm TRIPS düzenlemelerini kabul etmiştir.

Bankacılık sektörü küçük ölçeklidir. Ülkede 20'nin üzerinde banka içerisinde en büyük banka olan Gana Ticaret Bankasının net yaklaşık değeri 50 milyon ABD dolarıdır. Gana Borsası gelişen piyasalar içerisinde en iyi performans gösterenler içerisinde mütala edilmektedir.

Sigorta

Sigorta Sektörü 2006 Sigorta Yasasına göre yönetilmektedir. Bu Yasa, Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği (IAIS) Temel İlkeleri ile büyük ölçüde uyumludur ve Ulusal Sigorta Komisyonuna daha iyi düzenleme yetkileri vermektedir. Ülkede sigortacılık sektörü aşağıdaki şekildedir;

29 Hayat Dışı Sigorta Şirketi
24 Hayat Sigortası şirketi
3 Reasürans şirketi
90 Aracı şirket

Sektör hakkında detaylı bilgi <http://nicgh.org/> adresinden edinilebilir.

Bankacılık Mevzuatı

Ülkede 20'nin üzerinde banka mevcut olup bunların büyük bir kısmı ticari banka statüsündedir. Ticari bankaların ülke genelinde 500'e yakın şubeleri bulunmakta olup en yaygın şube ağına sahip banka Gana Ticaret Bankası'dır. Diğer taraftan, ülkede beş adet yabancı banka faaliyet göstermektedir.. Bu bankalar, Societe Generale, Barclays Bank, International Commercial Bank (of Taiwan), Stanbic Bank ve Standard Chartered Bank Ghana'dır. Barclays

Bank, Gana Commercial Bank ve Standard Chartered Bank bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin %55'ine sahip bulunmaktadır.

Kaynak: T.C. Akra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği